

**Το φαινόμενο Ντάνκαν,
Η Ιζαντόρα Ντάνκαν και οι καλλιτέχνες.**
Αθήνα, Τρόπος Ζωής & Θέατρο "Δόρα Στράτου, 2003, 222 σελ.
Αλκης Ράφτης

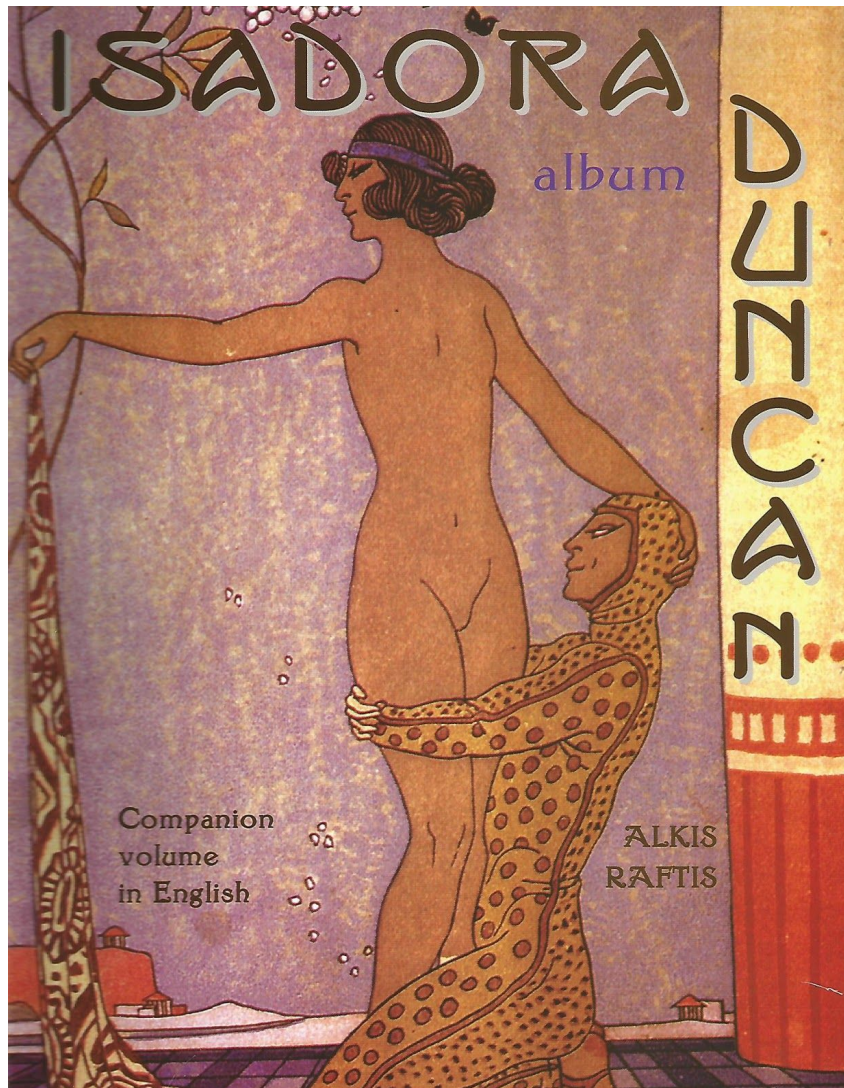
ISADORA

DUNCAN

ALKIS RAFTIS

ALBUM

EK

Η βιβλιογραφία για την Ντάνκαν είναι μεν τεράστια, σχεδόν όμως στο σύνολό της είναι περιγραφική. Πρόκειται είτε για βιογραφίες που απαριθμούν τα γεγονότα της ζωής της, είτε για κριτικές και εντυπώσεις από τις παραστάσεις της, που αναπόφευκτα έχουν μεγάλη δόση υποκειμενικότητας. Η δική μου θεώρηση είναι εκείνη του κοινωνιολόγου-ιστορικού.

Βλέπω την Ιζαντόρα Ντάνκαν περισσότερο σαν ένα κοινωνικό φαινόμενο. Με ενδιαφέρει να βρω:

- Ποιοι είναι οι λόγοι που οδήγησαν στην εμφάνισή της και στην εμφάνιση άλλων ανάλογων χορευτριών εκείνη την εποχή, έστω κι αν εκείνες δεν έγραψαν ιστορία.

- Ποιοι παράγοντες διαμόρφωσαν την σκέψη και γενικά την προσωπικότητά της.
- Πώς εξηγείται η υποδοχή της από το κοινό. Αναλυτικά: ποιο ήταν το κοινό της, ή μάλλον ποια στον πληθυντικό, μια και πρόκειται για συγκεκριμένες και ετερόκλητες κοινωνικές ομάδες. Τι ήταν εκείνο που βρήκε στη Ντάνκαν η κάθε μία από αυτές τις ομάδες.
- Ποιο ήταν το "μήνυμα" της Ντάνκαν, ποιο ήταν το κενό που ήρθε να καλύψει στην κοινωνία της εποχής της. Με ποιους τρόπους το μήνυμα αυτό περνούσε στο κοινό και με ποιους άλλους τρόπους τα μηνύματα του κοινού έφταναν στην Ντάνκαν.

Προέλευση και εξέλιξη

- Αστική οικογένεια, καλλιτεχνικά μορφωμένοι γονείς.
- Μεγάλωσε με στερήσεις, χωρίς πατέρα.
- Εγκατέλειψε το σχολείο πριν τελειώσει το Δημοτικό.
- Εμαθε μόνη της γαλλικά και γερμανικά.
- Εμαθε μόνη της χορό και μουσική.
- Μελέτησε φιλοσοφία, θέατρο.
- Φόρεσε ελληνικούς χιτώνες όταν οι γυναίκες φορούσαν κορσέδες και πολλά μεσοφόρια.

Χορός

- Χόρευε ξυπόλυτη και μισόγυμνη, όταν ο σοβαρός σκηνικός χορός ήταν ταυτόσημος με tutu και pointes.
- Χρησιμοποίησε πρώτη μουσικά έργα των μεγαλύτερων συνθετών, που όμως δεν ήταν γραμμένα για χορό.
- Ήταν ολομόναχη στη σκηνή, μόνο αργότερα συνοδευόταν καμιά φορά από μικρές μαθήτριές της.

- Είχε απλούστατα κοστούμια, και κανένα σκηνικό.
- Δεν εκτελούσε κάποια χορογραφία, αυτοσχεδίαζε, ή μάλλον απέδιδε αυθόρμητα τη μουσική.
- Δοκίμασε να χορέψει με βυζαντινή μουσική, κάτι τόσο πρωτοποριακό που δεν τόλμησε να το ακολουθήσει καμία επί έναν ολόκληρο αιώνα.
- Παρά τη σαρκική διάσταση του χορού της, οι πιο σοβαροί κριτικοί επέμεναν ότι δεν είναι προκλητικός.
- Οι σημερινοί χορογράφοι άρχισαν να παίρνουν κινήσεις και χειρονομίες από την καθημερινή ζωή. Η Ντάνκαν είχε προηγηθεί σ' αυτό κατά 80 χρόνια.

Κοινωνικός αντίκτυπος

Ποιες ήταν οι κοινωνικές ομάδες που αποτελούσαν το κοινό της:

- Βασιλείς και αρχηγοί κρατών
- Καλλιτέχνες
- Διανοούμενοι και φοιτητές
- Μεγαλοαστοί (στην Ευρώπη και Αμερική)
- Εργάτες και αγρότες (στη Σοβιετική Ένωση).

Ας απαριθμήσουμε τους αρχηγούς κρατών που πήγαν στις παραστάσεις της:

- Ο Πρόεδρος των ΗΠΑ Ρούσβελτ,
- Ο βασιλιάς της Βουλγαρίας, με τον οποίο λέγεται ότι είχε σχέσεις.
- Ο βασιλιάς της Ελλάδας Γεώργιος ο 1ος, που όταν έμαθε για τη θριαμβευτική της παράσταση στο Δημοτικό Θέατρο το 1903 της ζήτησε να δώσει παράσταση στο Βασιλικό Θέατρο όπου πήγε με όλη την οικογένειά του.
- Ο πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος, ο οποίος την κάλεσε να εγκατασταθεί στην Ελλάδα για δεύτερη φορά το 1920.

- Η αυτοκράτειρα της Γερμανίας Αυγούστα Βικτωρία, η οποία είδε μια παράστασή της στο Βερολίνο και επέκρινε τις ξυπόλυτες μαθήτριές της.
- Ο Βλαντιμίρ Ιλιτς Λένιν, ηγέτης της Σοβιετικής Ένωσης, που έδειξε το μεγαλύτερο ενθουσιασμό από όλους τους προηγούμενους.

Ηθική

Μερικοί καχύποπτοι θα πουν πως τέτοια τεράστια επιτυχία μπορεί να οφειλόταν στο ότι η Ντάνκαν προσέφερε ένα θέαμα πολύ τολμηρό, καλύπτοντάς το συγχρόνως με το άλλοθι της πρωτοποριακής τέχνης. Οι άντρες θεατές μπορούσαν να χορταίνουν χωρίς τύψεις το θέαμα ενός αγαλματένιου κορμιού, που η γύμνια του ελάχιστα κρυβόταν από τους αρχαιοπρεπείς χιτώνες και τις εκφραστικές κινήσεις της.

Θα πρέπει να γνωρίζουν όμως ότι η εμφάνιση της Ντάνκαν έδωσε το σύνθημα για μια πληθώρα χορευτριών με ανάλογα σωματικά προσόντα, με πιο αισθησιακό χορό και συχνά με πιο απροκάλυπτη γύμνια. Η Ρούθ Σαιντ Ντένις στην Αμερική, η Μωντ Αλλαν στην Αγγλία, η Αντορέ Βιλανί στη Γαλλία ήταν από τις πιο γνωστές. Για πολλές άλλες, ο χορός δεν ήταν παρά μια πρόφαση ή ένα μέσον για να κουνήσουν ερεθιστικά το κορμί τους, ενώ λίγες ήταν εκείνες που είχαν κάτι να δείξουν πέρα από τις καμπύλες τους.

Δεν έλειπε λοιπόν ο ανταγωνισμός στο θέμα αυτό, πράγμα που αποδεικνύει ότι δεν θα ξεχώριζε η Ντάνκαν αν το σώμα της ήταν κυρίως αυτό που τραβούσε το κοινό. Αλλωστε, η ίδια πολλές φορές αρνήθηκε να ακολουθήσει τους ιμπρεσάριους που την προσέφεραν δελεαστικές αμοιβές, όταν διαισθανόταν ότι σκόπευαν να την παρουσιάσουν σαν την "μισόγυμνη χορεύτρια".

Ας μην νομιστεί ότι συμεριζομαι την καθιερωμένη αντίληψη που θεωρεί τον αισθησιακό χορό σαν κατώτερο χορευτικό είδος από τα άλλα. Για παράδειγμα, οι χορεύτριες όλων των ειδών χορού (θεατρικού, δημοτικού, σαλονιού κ.ά.) περιφρονούν ομόφωνα τις χορεύτριες του "ανατολίτικου χορού" (οριαντάλ, χορός της κοιλιάς, χορός των 7 πέπλων, καμπαρέ κλπ.). Είναι μια άποψη άδικη και επιπόλαια που θα πρέπει κάπου αλλού να ανατραπεί επιστημονικά. Ο αισθησιακός

χορός, σε όλες τις αποχρώσεις του, είναι εξ ίσου σοβαρός, ανάλογα τεχνικός, αναμφισβήτητος ωραίος, κοινωνικά χρήσιμος και ιστορικά παλαιότατος σε σύγκριση με τα άλλα είδη χορού.

Δικαιώματα της γυναίκας

Οι επαναστάσεις - όπως όλα τα κοινωνικά φαινόμενα - είναι συνδυασμός δύο παραγόντων. Αφ' ενός της ωρίμανσης των συνθηκών, της εξέλιξης μέχρι του σημείου όπου η αλλαγή είναι αναγκαία και εφικτή. Αφ' ετέρου, της εμφάνισης ενός ή περισσοτέρων ανθρώπων που διαισθάνονται την ανάγκη για αλλαγή, την ενσαρκώνουν και αγωνίζονται μέχρι να την υλοποιήσουν. Ετσι λοιπόν, θα πρέπει να δούμε την επανάσταση Ντάνκαν.

Η Ιζαντόρα δήλωσε απερίφραστα ότι διατηρεί τα δικαιώματα που πρέπει να αποκτήσει κάθε γυναίκα:

- Να παντρεύεται ή όχι
- Να κάνει έρωτα με όποιον άντρα θέλει
- Να κάνει παιδιά ή όχι
- Να φροντίζει τα παιδιά της ή όχι
- Να ταξιδεύει μόνη της
- Να εκφράζει τις πολιτικές της αντιλήψεις.

Μόνο κάποιος που έχει γνώση των συνθηκών στις αρχές του αιώνα μπορεί να συνειδητοποιήσει πόσο εκρηκτικές ήταν τέτοιες αντιλήψεις τότε.

Πολιτική

Παρ' όλο που δεν ενδιαφερόταν για την πολιτική, η Ιζαντόρα είχε την διαίσθηση και την τόλμη να ακολουθήσει ό,τι πιο προοδευτικό παρουσιάστηκε στην εποχή της. Ας μην επηρεαζόμαστε από την εικόνα που έχουμε σήμερα για τις τότε πολιτικές δυνάμεις, το σημαντικό είναι ότι εκείνη την εποχή ήταν ό,τι πιο

πρωτοποριακό υπήρχε. Χρειαζόταν οξεία διαίσθηση για να τις επιλέξει κανείς και ιδιαίτερη τόλμη για να τις ακολουθήσει.

Στην Ελλάδα για παράδειγμα, ήταν με το μέρος του Ελευθέριου Βενιζέλου, που τότε βρισκόταν αντιμέτωπος με τον βασιλιά. Στη Ρωσία, την ώρα που όλοι σχεδόν οι ρώσοι χορευτές και χορογράφοι έφευγαν προς την Ευρώπη και την Αμερική, μόνη εκείνη κινήθηκε αντίθετα στο ρεύμα: πήγε με τους μπολσεβίκους από την πρώτη στιγμή και δούλεψε σκληρά για να βοηθήσει την επανάσταση με το χορό της. Δεν ήταν μόνο με λόγια που υποστήριζε τις απόψεις της, όπως συνήθως γίνεται στην πολιτική, αλλά με σκληρές προσωπικές θυσίες: Όταν η Άννα Παύλοβα και ο Βασλαβ Νιζίνσκυ ζούσαν στα πολυτελέστερα ξενοδοχεία της Νίκαιας και του Παρισιού, εκείνη περιόδευε στις πιο απομακρυσμένες περιοχές της Σοβιετικής Ένωσης μέσα σε συνθήκες απερίγραπτης ανέχειας.

Ελληνικό πνεύμα

Δεν ήταν οι μόνοι που λάτρεψαν την Ελλάδα. Εκατό χρόνια πριν από την Ιζαντόρα και τον Ραίημοντ, αμέτρητοι επιφανείς ξένοι γοητεύτηκαν από το αρχαίο κάλλος και του έμειναν πιστοί παρ' όλα τα φαρμάκια που τους πότισε η νεότερη Ελλάδα. Οι Ντάνκαν όμως, ακόμα μια φορά ξεπέρασαν τους άλλους: αυτοί μετέτρεψαν σε καθημερινή πράξη την Αρχαιότητα, την δοκίμασαν πάνω στο σώμα τους. Φορούσαν χιτώνες και σανδάλια που έφτιαχνε ο Ραίημοντ, χόρευαν προσπαθώντας να ζωντανέψουν τις παραστάσεις των αρχαίων αγγείων.

Το σημαντικότερο: ήρθαν να εγκατασταθούν στην Ελλάδα. Ας μην ξεχνάμε ότι πολλοί από τους μέχρι τότε ελληνολάτρες, με πρώτο τον Βίνκελμαν, δεν είχαν έρθει στην Ελλάδα ούτε καν σαν περιηγητές. Οι Ντάνκαν ήρθαν για πρώτη φορά το 1903. Στο θέμα αυτό πρωτοστατούσε ο Ραίημοντ, ο οποίος ξαναγύριζε με κάθε ευκαιρία επί 60 χρόνια.

Άλλες δύο φορές δοκίμασε να εγκατασταθεί εδώ η Ιζαντόρα, αν και αυτό ισοδυναμούσε με βέβαιη επαγγελματική αυτοκτονία. Τι θα μπορούσε να περιμένει μια διεθνής προσωπικότητα από την Ελλάδα του 1903; Μια χώρα μακρυνή, μικρή, φτωχή, κατεστραμμένη από τους πολέμους και τις πολιτικές διχόνοιες, όπου δεν υπήρχαν ούτε σχολές χορού, ούτε χορευτές, ούτε καν οι συνθήκες για την

ανάπτυξη της τέχνης του θεατρικού χορού. Οι προσπάθειες του Σικελιανού 20 χρόνια αργότερα απέτυχαν κι αυτές γιατί η Ελλάδα βρισκόταν πολύ πίσω για να τις δεχθεί.

Οικολογία

Το να τρως φυσικές τροφές και γενικά να ζεις σε αρμονία και επαφή με την φύση είναι κάτι που το προτείνουν σήμερα οι οικολόγοι και φαίνεται αρκετά λογικό. Πάνε όμως 100 ολόκληρα χρόνια από τότε που το πρότεινε ο Ραίημοντ Ντάνκαν. Πριν από 10 μόνο χρόνια αυτές οι ιδέες ήταν πολύ τολμηρές και γενικά άγνωστες στον πολύ κόσμο. Φανταστείτε πόσο πρωτοποριακές ήταν τότε. Το οικολογικό κίνημα ακολουθεί με διαφορά φάσης 90 ετών τον Ραίημοντ Ντάνκαν, και πάλι δεν μπορεί να τον φτάσει. Γιατί ο Ντάνκαν έκανε την οικολογία καθημερινή πράξη: ύφαινε τα ρούχα του στον αργαλειό, έφτιαχνε ο ίδιος τα σανδάλια που φορούσε, τα έπιπλά του και τα σκεύη του. Οι σημερινές οργανώσεις των οικολόγων δεν θα τολμούσαν να προτείνουν στο κοινό να τον ακολουθήσει.

Και σαν να μην ήταν αρκετά αυτά, οι Ντάνκαν έφτασαν ακόμα μακρύτερα. Ανακάλυψαν ότι υπάρχει μια κάποια οικολογική μουσική, οι λεγόμενες "φυσικές κλίμακες" που πέρασαν από την αρχαία στη βυζαντινή μουσική. Αυτό οι σημερινοί οικολόγοι δεν το έχουν ακόμα υποψιαστεί, ότι υπάρχει δηλαδή μια κάποια "οικολογία της μουσικής". Η Ιζαντόρα τόλμησε να χορέψει μ' αυτή τη μουσική, ο Ραίημοντ την δίδασκε επί δεκαετίες, αλλά και αυτές οι προσπάθειες χάθηκαν γιατί ήταν εξαιρετικά πρωτοπóρες.

Αναφέρομαι περισσότερο στην Ιζαντόρα γιατί εκείνη έγινε διάσημη. Τα δυο αδέρφια ήταν πάντα κοντά και το ένα επηρέαζε το άλλο, γι αυτό μπορούμε να μιλάμε για το "φαινόμενο Ντάνκαν" από ιστορική άποψη. Ο Ραίημοντ δεν κέρδισε τη δόξα γιατί κινήθηκε σε χώρους πεζούς και ήταν πιο προσγειωμένος. Ήταν όμως κι εκείνος ανάλογα πρωτοπόρος με τον τρόπο του.

Θα αναφέρω μόνο ότι ασχολήθηκε με επιτυχία με τη δραματική τέχνη, την ποίηση, τη ζωγραφική, την υφαντική, τη γλυπτική, την ταπητουργική, την τυπογραφία, τη φιλοσοφία, τις επιχειρήσεις, το τραγούδι, τη σανδαλοποιία, την

οικοδομική, την ξυλογλυπτική, καθώς και την ευρωπαϊκή και τη βυζαντινή μουσική.

Όλα αυτά - ίσως μου διαφεύγουν άλλα - τα δίδασκε αρχικά στην Αθήνα και κατόπιν μέχρι τον θάνατό του το 1967 στη "Ακαδημία" που είχε ιδρύσει στο Παρίσι, δίνοντας κατά καιρούς παραστάσεις στη Νέα Υόρκη. Θα ήταν παράλειψη να μην αναφέρω, γιατί έχει κάποια επικαιρότητα, το ότι ο Ραίημοντ Ντάνκαν ήταν αυτός που το 1914 μετά την απελευθέρωση της Ηπείρου από τον ελληνικό στρατό πήγε στους Αγίους Σαράντα και βοήθουσε τους Βορειοηπειρώτες να αντιμετωπίσουν τη δυστυχία που τους άφησε ο ελληνοτουρκικός πόλεμος. Ήταν τόσο άσχημες οι συνθήκες που η γυναίκα του Πηνελόπη, αδελφή του Αγγελου Σικελιανού εκεί αρρώστησε και τελικά πέθανε. Είναι μεγάλη αδικία να μην έχει τιμηθεί αυτός ο μεγάλος φιλέλληνας για το έργο του και την παντοειδή προσφορά του στην Ελλάδα.

Η συμβολή της στο χορό

Είναι περιττό να μιλήσουμε για την κεφαλαιώδη σημασία που είχε για την εξέλιξη του χορού η εμφάνιση της Ντάνκαν. Το ότι ανήκει στους μεγάλους του χορού είναι κοινοτοπία, και μόνο από το γεγονός ότι δεν υπάρχει βιβλίο ιστορίας του χορού που να μην της αφιερώνει μερικές σελίδες. Το ότι όμως ήταν η πιο μεγάλη μορφή θα βρεθούν αρκετοί να το αμφισβητήσουν. Ας προσέξουμε όμως ποιοι είναι αυτοί.

Είναι όσοι μένουν προσκολλημένοι στην όποια τεχνική διδάχτηκαν και αισθάνονται την ανάγκη να υπερασπιστούν. Αυτοί που δεν έχουν την πλατιά καλλιέργεια ή την λεπτή ευαισθησία για να δουν πέρα από τα στενά όρια του δικού τους είδους χορού (ακαδημαϊκός, μοντέρνος, τζαζ, καρακτέρ κλπ.) και να αντιληφθούν τον χορό σαν τέχνη που αγκαλιάζει όλη την υφήλιο και όλες τις εποχές. Μέσα σ' αυτήν την τεράστια πολυμορφία τεχνικών, η τεχνική του καθενός φαίνεται μηδαμινή, ενώ η μη-τεχνική της Ντάνκαν φαίνεται μεγάλη.

Το ότι ο χορός α-λα Ντάνκαν δεν εξαπλώθηκε όπως άλλες σχολές ή μόδες, πιστεύω ότι οφείλεται στο ότι ήταν φορέας μιας αντι-εμπορικής νοοτροπίας. Δεν ήταν ένα "προϊόν" κατάλληλα "συσκευασμένο" ώστε να "πουλάει". Δεν είχε

"μυστικά", δεν είχε προκαθορισμένες ασκήσεις, κάποιο πλαίσιο που μια δασκάλα χορού να μπορεί να ισχυρισθεί ότι εκείνη μόνο κατέχει και να τραβήξει μαθήτριες. Ο χορός της Ντάνκαν βασίζεται κυρίως σε μια αντίληψη για τον χορό, για το ανθρώπινο σώμα και τις εκφράσεις του, για τη θεατρικότητα. Ακόμα περισσότερο, ο χορός της Ντάνκαν είναι φορέας μιας κοσμοθεωρίας, κάτι που δεν μπορεί να πει κανείς για ορισμένες από τις διαδεδομένες τεχνικές.

Ορισμένοι ιστορικοί του χορού ρίχνουν την ευθύνη στις μαθήτριες της Ντάνκαν, υποστηρίζοντας ότι έφταιξαν αυτές που δεν ήταν αντάξιες να συνεχίσουν το έργο της. Άλλοι χρησιμοποιούν σαν κριτήριο το ότι η "σχολή Ντάνκαν" έχει σήμερα ελάχιστους εκπροσώπους, για να εμφανίσουν ότι η αξία της ήταν περιορισμένη.

Εγώ θα μειοψηφίσω υποστηρίζοντας ότι η συνεισφορά της Ντάνκαν όχι μόνο τεράστια ήταν αλλά και μοναδική στην παγκόσμια ιστορία του χορού. Ας μην την συγκρίνουμε με τους άλλους χορευτές, τον Νιζίνσκυ, την Παύλοβα, την Σαιντ-Ντένις - η Ντάνκαν ήταν κάτι παραπάνω από μεγάλη χορεύτρια. Ας την ξεχωρίσουμε από τις μεγάλες χορογράφους, τον Φοκίν, τον Μπαλανσίν, την Γκράχαμ - η Ντάνκαν έκανε κάτι παραπάνω από χορογραφίες.

Η Ιζαντόρα Ντάνκαν ήταν η πιο μεγάλη διότι άνοιξε τον δρόμο για τους παραπάνω και όλους τους άλλους χορευτές και χορογράφους. Όλοι εμφανίστηκαν μετά από αυτήν, επηρεασμένοι από αυτήν και το αναγνώρισαν. Πριν από αυτήν υπήρχε μόνο ένας στείρος ακαδημαϊκός χορός που έπρεπε να έρθει εκείνη για να γονιμοποιήσει.

Ήταν μια "ολική" χορεύτρια. Οι άλλοι αφιέρωσαν τη ζωή τους στο χορό, εκείνη αφιέρωσε το χορό στη ζωή. Οι άλλοι είπαν πολλά με το χορό τους, αλλά έξω από το χορό δεν είχαν τίποτα να πουν. Ενώ εκείνη έφερε την επανάσταση στο χορό και σε κάθε άλλη πτυχή της ζωής της. Εστησε το χορό στα πόδια του και τον έφερε αντιμέτωπο με τις άλλες τέχνες. Στάθηκε ισότιμα δίπλα σε καλλιτέχνες και πολιτικούς, σε φιλόσοφους και σε λόγιους, έχοντας δική της άποψη, άποψη χορεύτριας για τη ζωή και την τέχνη.

Στις σελίδες που ακολουθούν προσπαθούμε να δώσουμε μια εικόνα της
αίσθησης που άφησε ο χορός της Ιζαντόρα στους καλλιτέχνες της εποχής της.

Αλκης Ράφτης